

De cultura una vegada més

Darrerament ha aparegut a les llibreries, editat per primera vegada en català, un text del *nou filòsof* francès Alain Finkielkraut. Un text que resum el seu pensament, el qual, malgrat que són discutibles algunes de les tesis que planteja, és altament suggestiu i permet de fer una reflexió atenta, sobretot ara, perquè enguany se celebra a tot arreu, a so de bombo i platerets, el bicentenari de la revolució francesa, i a casa nostra es parla amb insistència de subvencions culturals, de dinamitzacions culturals i tot d'activitats que portin l'adjectiu cultural al darrera.

El text al qual faig referència és l'inèdit, fins ara, d'una conferència pronunciada a Barcelona arran de la publicació del seu polèmic assaig **La défaite de la pensée**. L'opuscle de Finkielkraut fa d'epíleg a tres extensos articles de la heideggeriana Hannah Arendt, que porten com a títol genèric **La crisi de la cultura** (1) i que introdueixen noves variables d'anàlisi en aquest terreny tan movedís i controvertit del qual es parla a bastament, la majoria de vegades fent ostentació de la més esplèndida ignorància.

Per a Finkielkraut, molt influït per la deixebla de Heidegger, és evident la crisi en què es troba actualment el concepte de Cultura i l'origen d'aquest estat de coses rau en diverses causes, però d'aquestes, n'hi ha dues que en són determinants: l'una, l'apologia d'un exagerat sentit etnològic de cultura i l'altra, l'amenització que es fa del fet cultural. L'intel·lectual francès ho explica fent un repàs als orígens de la Modernitat: la revolució de 1789.

Diu l'autor que si la revolució francesa va suposar un trencament amb l'antic règim fou, en essència,

per dues idees claus: l'una, la universalitat; l'altra, la llibertat. Pels revolucionaris tots els éssers humans eren iguals i havien de gaudir dels mateixos drets. La Nació emanaria de la lliure associació dels ciutadans que voluntàriament s'unirien per configurar el cos nacional. Per tant, la revolució hauria nascut amb l'estendard dels drets de l'home com a guia. Des d'aquesta perspectiva, la Nació fou concebuda com una assemblea de ciutadans units per una relació contractual. És allò que defensaven Sieyès *L'home és definit per la seva humanitat* o Renan *La Nació és una associació secular que es fonamenta*

me i a la filosofia subjacent a aquests drets: *La idea de cultura com a corpus de preceptes, de representacions i de pràctiques pròpies d'una comunitat donada, la idea d'una cultura com a diferència col·lectiva, ha nascut de la reacció romàntica a la revolució. És aquest pensament contrarevolucionari el que ha inventat el concepte etnològic i sociològic de cultura.*...(2)

I aquest és per a Finkielkraut un dels perills, la monopolització, el control que aquest nacionalisme fa de la cultura, convertint el folklore no en allò que li és natural, és a dir, el resultat de segles de tradicions, sinó en l'ideal que projecta les essències

d'un país en el futur i gairebé el converteix en únic objecte del seu horitzó cultural. L'apologia sense matisos de la identitat en el camp de la cultura empobreix l'individu, ja que no oblidem que allò que hom anomena, bé o malament, alta cultura ha anat prenent sentit a mesura que s'allunyava del folklore. Calia evitar que, amb el pretext de retrobar les pròpies arrels, la pròpia diferència, s'invertissin les jerarquies i que allò que pertany al passat, un passat estimat i valorat però passat al cap-

davall, sigui viscut com a ideal o finalitat. Per tant, no creu que el millor mitjà per oposar-se a l'anivellament cultural de la societat de masses, de la indústria del consum cultural sigui el retorn de cadascú al seu folklore, en tot cas caldria trobar el camí entre ambdós perills o bé caure en l'un o en l'altre.

Per a Finkielkraut, doncs, hi ha dos grans tipus ideals de Nació: la Nació com a associació de caràcter electiu, com a comunitat intersubjectiva, democràtica, i la Nació com a totalitat, etnicista, globalitzadora i antide-mocràtica. Aquests dos conceptes s'han enfrontat en l'Europa del XIX i

en el plebiscit diari.

La reacció intel·lectual a l'esperit revolucionari va bastir una nova idea, la idea del *Volksgeist*, la Nació com a esperit, com a geni nacional, que invertia l'òptica revolucionària. Els individus, seguint Herder, són l'emanació de la seva col·lectivitat. Així doncs, respectar la Nació és respectar el folklore, els costums, les tradicions del poble que en són els seus senyals d'identitat. Aleshores, segons el filòsof francès, ens trobem que la idea romàntica de Nació, que és la que ha amarat molts dels nacionalismes moderns, ha estat edificada sobre una molt ferma oposició als drets de l'ho-

del XX i s'han enfrontat també a l'interior de cada país. Però allò més greu ha estat que el darrer concepte és el que ha prevalgut, després de la descolonització, en els països del tercer món, amb l'aval de la majoria dels intel·lectuals progressistes occidentals, això ha provocat la conversió de la Cultura en identitat cultural i ha ofegat encara més totes les conquestes que la filosofia que inspirà els drets de l'home havia aconseguit.

Si la defensa d'un etnicisme exagerat com a factor d'estancament cultural és prou polèmic i matisable, l'altre factor que l'autor francès considera causa de la mediocritat que ens envolta en l'àmbit cultural és d'allò més evident. Parla l'assagista de l'amenització que es fa dels productes estètics i certament sembla que, en aquesta època marcada per la informàtica i els videoclips, la cultura és un ens massa abrupte, costerós i difícil de pair; cal, doncs, transformar-lo en aliment comestible, fer-lo digerible. Per explicar de manera entenedora aquest fenomen parteix de les interessants tesis defensades per Hannah Arendt.

Hannah Arendt descriu l'home des de tres perspectives, des de tres modalitats de l'existir: **la vida, l'obra i l'acció**.

La vida és l'etern retorn biològic de la despesa, del treball i del consum. Treballem, consumim, re-treballem, re-consumim i així *ad infinitum*. Com a éssers humans escapem d'aquest etern retorn per **l'obra i l'acció**. **L'obra** són els objectes creats per l'home, ja siguin o no d'índole estètica. És aquest obrar el que dona un valor de permanència

a l'home, però en aquest món l'home també actua i en aquesta acció s'inclou tant la vida política com la social.

Pel treball l'home no se separa de les determinacions de la natura sinó que ho fa per **l'obra i l'acció**. Però per desgràcia en aquesta societat massificada i tecnificada en què vivim, l'esfera de **l'acció** s'esborra i el món de **l'obra** desapareix en benefici del consum en el sentit més primari del mot, més biològic, gairebé digestiu. Per això l'interès per part dels qui manegen el món de la cultura de fer una versió amena de tot allò que té valor estètic. Cal convertir una gran

obra en un objecte més de gaudiment immediat.

Per altra banda, i molt relacionat amb el fenomen anterior, hi ha la qüestió de la formació de l'individu. L'Escola, afavorida per l'individualisme creixent, està perdent progressivament la seva funció formativo-educativa en favor d'una tasca de professionalització-instrumentalització. S'està perdent aquella noció, tan antiga com la filosofia, que es coneix com *la cura d'ànima*. Avui l'home ja no es considera en evolució, en procés de millorament, sinó un ésser complet, arrodonit. Aleshores de què serveix l'educació?

Tots els qui ens dediquem a la feina d'ensenyar ens hem trobat a les aules l'alumne que en comunicar-li les opinions de qualsevol artista o pensador et mira amb cara d'escepticisme i perdonavides i et respon: *Aquest senyor pensa així, bon profit li faci... jo penso d'una altra manera!* Aquest senyor pot ser Foix, Kant o Freud! Com veiem, avui tothom és savi, tot és rebaixat al camp de l'opinió, tota opinió val i l'opinió mateixa

tètica educació en el camp de la cultura s'ha de fer encara, i malgrat tot, als centres d'ensenyament, escoles, instituts, universitats, amb totes les mancances de recursos, amb totes les deficiències que tenim. L'Escola no ha mort per molts mass-media que ens envaeixin. La cultura no pot estar en mans d'aprenents, en mans d'aficionats com de manera freqüent la veiem, sinó que ha de ser fruit de l'experiència, del treball constant, sistemàtic i rigorós. L'alta cultura no l'acostumem a trobar en els programes de festa major, ni en les presentacions, inauguracions, preàmbuls, pròlegs -trieu allò que més us agradi- que sovint són solament pretext per al lluïment personal, ni en les subvencions a publicacions i activitats de dubtós valor estètic i cultural, ni en espectaculars manifestacions esportives.

L'interès dels plantejaments d'Alain Finkielkraut rau precisament a advertir-nos dels riscos que comporta aquesta societat de la postmodernitat i el videoclip, on tot és titllat d'art, tot és titllat de cultura mentre vagi signat

per una *patum* del disseny o de la moda, on la producció cultural es comercialitza i se'n fa l'ús que convingui per al propi profit econòmic o polític.

El jove filòsof francès ens recorda que si no retrobem l'esperit crític, la reflexió, el debat, el treball intel·lectual acurat, el gust per la feina ben feta, la sensibilitat i la imaginació; la mediocritat i l'estupidesa -llegiu Gluksmann- (6) s'hauran instal·lat definitivament entre nosaltres i continuaran sent, com ja ho són, mesura de totes les coses.

Només per això ja val la pena parari-hi esment.

JOAN PÀMIES

no és res més que un article de gran magatzem. Aquesta situació ens aboca a un corredor sense sortida.

I compte!, no ens enganyem. Si posem l'exemple de casa nostra, les darreres estadístiques ens donen les dades següents: a Catalunya el 60% de ciutadans no tenen graduat escolar (3). El 89% tenen menys de 500 llibres a casa i el 56% no n'ha comprat cap en el període d'un any (4). A Reus el 89'3% no han seguit estudis de batxillerat i el 10'15% es confessa analfabet (5).

Amb una situació com aquesta és obvi que l'autèntica formació, l'au-

(1) Arendt Hannah; Finkielkraut Alain: **La crisi de la cultura**. Ed. Pòrtic. Barcelona 1989.

(2) Op. cit. pàg. 104.

(3) Font: Conselleria de Benestar Social. Any 1989.

(4) Font: Enquesta del diari *El País* del 22-4-1989.

(5) Font: Padró municipal de 1986.

(6) Gluksmann, André: **La estupidez**. Ed. Península, Barcelona 1987.